

RELIGIJSKI FOLKLOR

Sažetak

Tekst govori o religijskom folkloru kroz prizmu medijske kulture i njenih manifesta. Naglašava spektakl i ceremonijalnost, kao i manipulativni karakter svojstven ovom fenomenu. Potencira afirmaciju medijske pismenosti i jačanje medijskih kapaciteta kao moguće načine prevazilaženja negativiteta koje sa sobom nosi fenomen religijskog folklor.

Ismet BEĆAR

Religijski folklor, oruđe medijske kulture

Ostavi one koji vjeru svoju kao igru i zabavu uzimaju, i koje je život na ovom svijetu obmanuo, a opominji Kur'anom da čovjek, zbog onoga što radi, ne bi stradao, jer osim Allaha – ni zaštitnika ni posrednika neće imati i jer se od njega nikakva otkupnina neće primiti. Oni će, zbog onoga što su radili, biti u mucu zadržani; njih čeka piće od ključale vode i patnja nesnosna, zato što nisu vjerovali. (El En'am 70.)

Popularno je u posljednje vrijeme koristiti izraz - kriza, s namjerom da se naglasi očigledna prijetnja svoj lagodnosti naših potrošačkih života. Histeričnu bojazan i sumnju u izvjesnost kapitalističkog blagostanja dodatno razdražuju apokaliptične prognoze kojim se predviđa slom liberalne ekonomije te značajan porast bijede i siromaštva. Pri tome se u većini analitičkih i teorijskih studija zanemaruje stanje ljudskog duha, koji je podloga svih društvenih procesa. Opći deficit spiritualiteta i dekadencija čovjekovog razvoja u tom smjeru očituju najsuptilniju čovjekovu krizu – krizu duha, koja olahko ne otkriva svoju središnju tačku i koja se zbiva u carstvu varki i opsjena.

Kriza religijske svijesti i znanja, te pojačana ekspanzija sekularne religijske svijesti, upućuju na uzroke psihosocijalnog košmara i kod nas. Zaobići svu količinu društvenog zla koje svjedočimo i pri tome poricati duhovnu agoniju Bošnjaka, značilo bi uzmicanje prema sopstvenim iluzijama i samoobmanama. Stoga, svaki pokušaj ignoriranja našeg duhovnog urušavanja, neuvjerljivo argumentiranog kontinuiranom višedecenijskom komparacijom prilika iz prošlog i današnjeg političkog sistema, zaslužuje grubu osudu. U tom smislu, posebno je indikativno i to da Bosanski Muslimani u najnovijem dobu svoje etnogeneze, vjersku i političku slobodu uživaju već dvadeset godina, i nikako da ju iskoriste. Hronična predožiranost iluzijama od koje stoljećima pate Bošnjaci i njihove glavešine, svakako podsjeća na Kunderinu¹ „opijenost slabošću“. Mi smo dakle, svjesni svoje slabosti, ne želimo da joj se suprotstavimo, već da joj se predamo. Opijeni smo sopstvenom slabošću, i želimo biti još slabiji, želimo se srušiti na trgu, pred svima, želimo da budemo dolje i još niže.

¹ Milan Kundera, Brno, 1. april 1929. – češko-francuski književnik.

Ova neobična mazohistička tlapnja ispoljena u zajedničkoj nam religijskoj, društveno-političkoj, kulturnoj i intelektualnoj anaksioznosti, s vremenom se transformirala u posebno učinkovit mehanizam bijega od stvarnosti – religijski folklor. Nepopularno je govoriti o religijskom folkloru, jer teološki formalizam i duhovna eksploatacija sve više postaju norma ponašanja. Međutim, nemoralno je šutjeti o religijskom folkloru, ako ni zbog čega, onda zbog napora da se konačno oslobodimo hrđavog ukusa, ispoljenog u težnji da se slažemo s mnogima.

Koristeći raznovrsne blagodati medijske kulture, religijski folklor u svojoj plagijatorskoj scenografiji, naš je surogat dobročinstvu, djelu, akciji, zajedništvu, te stvarnoj i potrebnoj nam harmoniji duha i tijela, i svega što nas okružuje, polovično i krivotvoreno objedinivši mnoge izvorne vrijednosti od kojih smo otpali. Religijski folklor predstavlja javni manifest našeg kolektivnog ignoriranja duhovnog bezdana u koji poniremo, duboko u svoj karakter utjelovljujući ceremoniju i spektakl, varku i opsjenu.

Religijski folklor – industrija iluzija

Do pojave modernih tehnologija komunikacije, fenomen religijskog folkloru stidljivo se manifestirao u obliku običajne norme, međutim naoružan oruđima medijske kulture religijski folklor čini sofisticirano sredstvo manipulacije: s uvođenjem i naglim razvojem sredstava masovnog komuniciranja, buržoaziji je otvoren još jedan novi put eksploatacije već eksploatiranih masa. No, ovoga puta to nije samo materijalna eksploatacija nego i duhovna.

Tehničari-specijalisti konstruirali su medije (film, radio, TV), a sada duhovni specijalisti kreiraju iluzije kao robu i stvaraju novu vrstu industrije – industriju iluzija. Svrha te industrije iluzija, osim proizvodnje viška vrijednosti, jeste da potlačenim masama istjeraju iz glava otpor i praktične posljedice otpora – klasnu borbu. Ove opasnosti koje sa sobom nosi "kulturalna industrija" među prvima su izuzetno dobro osjetili i analizirali Max Horkheimer i Theodor Adorno.²

Medijska kultura predstavlja sistem kulture koji funkcioniše shodno različitim industrijskim vrstama. Ima svoje žanrove i podžanrove, koji njeguju vlastite principe proizvodnje, igrajući po sopstvenim pravilima. Bez predstava medijske

² Komuniciranje i ideologija, dr. Emina Kečo, SOUR "Veselin Masleša", 1986.

kulture, religijski folklor u svim svojim pojavnim oblicima zauvijek bi ostao u sjeni, bez mogućnosti da se ispolji tako agresivno kao što je to slučaj s njegovom vizuelnom i auditivnom ekspanzijom. Predstave medijske kulture vrlo uspješno demonstriraju svoju moć. One drammatiziraju i legitimiziraju moć postojećih sila, pokazujući tako slabijima da pristanu i uklope se u postojeće stanje, ili im prijeti izolacija.³

Koristeći raznovrsne blagodati medijske kulture, religijski folklor u svojoj plagijatorskoj scenografiji, naš je surogat dobročinstvu, djelu, akciji, zajedništvu, te stvarnoj i potrebnj nam harmoniji duha i tijela, i svega što nas okružuje, polovično i krivotvoreno objedinivši mnoge izvorne vrijednosti od kojih smo otpali. Religijski folklor predstavlja javni manifest našeg kolektivnog ignoriranja duhovnog bezdana u koji poniremo

Nekritičko veličanje vlastitih poduhvata najautentičniji je atribut spektakla: „Spektakl je neprestani govor vladajućeg poretka o samom sebi, njegov neprekidni monolog samouzdanja, autoportret tog poretka u fazi njegove potpune dominacije nad svim aspektima života. Svi mediji preporučuju se vladarima postojećeg poretka kao sredstvo za sprovođenje posebnih oblika upravljanja.“⁵

Kako je religijski folklor neodvojiv substitut medijske kulture, važno je znati identificirati njegove diskurse, slike, likove i simboličke forme. Prvim pravim početkom emancipiranog i masovno-industrijskog folkloru u Bošnjaka, mogao bi se okarakterizirati prvi i antologijski koncert ilahija i kasida, održan u martu 1990. godine, u Olimpijskoj dvorani Zetra, u Sarajevu. Hor Gazi Husrev-begove medrese i interpretatorka sevdalinke Zehra Deović, donijeli su pravu revoluciju u fenomenologiju kolektivnog ushićenja Bošnjaka. Sevdalinke su izvodili: Safet Isović, Hanka Paldum, Muaz Borogovac, Zekerijah Đezić i Omer Pobrić.

Religijski folklor između spektakla i manipulacije

Kako primjer i ilustruje, religijski folklor bitno određuju spektakl i manipulacija. Spektakl nužno zahtjeva opsjenu i varku: Kada se stvarni svijet preobrazi u puke slike, puke slike postaju stvarna bića, koja efikasno podstiču hipnotičko ponašanje. Pošto je zadatak spektakla da nam putem različitih specijaliziranih oblika posredovanja pokazuje svijet koji više ne može biti direktno doživljen, on neminovno na prostoru kojim je nekada vladao dodir, daje prednost pogledu: „Najapstraktnije i najnepouzdanije čulo najbolje se prilagođava opštoj apstraktnosti sadašnjeg društva. Ali, spektakl nisu samo slike, niti samo slike i ton. To je sve što izmiče čovjekovoj aktivnosti, sve što ometa i zavarava njegovu sposobnost preispitivanja i korekcije. To je suprotnost dijalogu.“⁴

Fenomen nekritičkog i populističkog veličanja simbola religijskog folkloru i podilaženja u primjeni kulturnih sadržaja užitku raskalašene publike, u svom ekstremnom obliku najčešće dovodi do populističkog i pretjerano pozitivnog stava prema doživljaju publike, po principu - daj svjetini šta traži! U takvim okolnostima najčešće se gube iz vida manipulativna dejstva određenih tipova medijske kulture i onih grupa koje koriste industriju kulture za promoviranje sopstvenih gledišta i interesa, na jedan posve neprimjetan način: „U manipulaciji se ne teži dokazivanju, tj. razmjenjivanju mišljenja, već njegovom nametanju. Manipulacijom se želi na silu prodrijeti u nečiji duh da bi se tamo usadilo neko mišljenje ili ponašanje, a da čovjek nije svjestan prisile. Sve je u tom činu, koji sam od sebe krije svoju manipulatorsku prirodu. U tome je njegova suštinska agresivnost. Zaista za razliku od fizičkog nasilja koje izaziva eksplicitno očiglednu reakciju, psihološka ili kognitivna prinuda uspješna je zbog svoje prikrivenosti.“⁶

Ovakav način usmjeravanja sadržaja medijske kulture kroz naglašavanje pojedinih simbola religijskog folkloru, kod primitivne mase mobilizira suosjećanje, emocije, percepciju, i osigurava saglasnost s određenim, za manipulatora strateški važnim pozicijama.

Medijskom pismenošću protiv kulturološkog materijalizma

Skoro preovladavajuće mišljenje je, da je cjelokupna masovna kultura nižerazrednog kvaliteta, te da ide ka zaglupljivanju mase svojih

3 Medijska kultura, Daglas Kelner, Clio, Beograd, 2004.

4 Guy Debord, Društvo spektakla – komentari društva spektakla, prijevod Goran Vujasinović, Arkzin d.o.o, Zagreb 1999., teza 18.

5 Ibid, teza 24.

6 Izmanipulisana riječ, Filip Breton, prijevod Marijana Ivanović, Clio, Beograd 2000.

pasivnih konzumenata.⁷ Činjenica je da je naša kultura medijska kultura, te da su mediji uspješno kolonijalizirali kulturu. Sredstva masovne komunikacije zamijenila su ranije vidove kulture kao što su knjige ili usmeno izražavanje. Živimo u svijetu u kojem mediji dominiraju slobodnim vremenom i kulturom. Otuda, medijska kultura predstavlja dominantni oblik i centar kulture savremenog društva.

Međutim, hrabro bi bilo priznati da svi pokušaji prevazilaženja krize duha našeg društva, i predstavljanje Bošnjaka kao apsolutnih i neprikosnovenih pobjednika, nominiranih u ekstazi inkvizicije kiča i religijskog folklor, jesu simptom očigledne nesposobnosti prihvatanja poraza. Svi ti raskošni sadržaji religijskog folklor simbolička su kompenzacija za

⁷ Ovaj stav prvobitno je utemeljila frankfurtska škola, a autor studije "Medijska kultura" Daglas Kelner tretira ga problematičnim i poziva na sagledavanje kritičkih i ideoloških momenata u čitavom spektru kulture, izbjegavajući pri tome primjenu kritičkih elemenata isključivo na klasičnu kulturu.

Medijska pismenost i kritička nastrojenost prema sopstvenoj kulturi način su da se suprotstavimo manipulativnim silama u postojećoj društvenoj strukturi, a krizi duha umjesto religijskog folklor ponudimo kvalitetnu alternativu. Zajednica će ukoliko želi, značajnije utjecati na mišljenje i ponašanje, energiju posvećenu svirkama i teferičima morati preusmjeriti na jačanje svojih medijskih kapaciteta, u svrhu kvalitetnije promocije i zaštite svojih interesa

naš kolektivni gubitak, stid i osjećaj krivice. Medijska pismenost i kritička nastrojenost prema sopstvenoj kulturi način su da se suprotstavimo manipulativnim silama u postojećoj društvenoj strukturi, a krizi duha umjesto religijskog folklor ponudimo kvalitetnu alternativu.

Zajednica će ukoliko želi, značajnije utjecati na mišljenje i ponašanje, energiju posvećenu svirkama i teferičima morati preusmjeriti

na jačanje svojih medijskih kapaciteta, u svrhu kvalitetnije promocije i zaštite svojih interesa. Svi ti pokušaji za sada su omeđeni nemarom u pogledu opstanka i razvoja prvog elektornskog medija IZ-e, čiji rad se finansira sergijama i kojekakvim sličnim iznudama. Spotičemo se još i o neumjesne kolumne naših vječitih zapitanika, neumornih tragalaca za Svetim Gralom, koji nam svako petnaestak dana otkrivaju friške tajne bića, prirode, i društva, naravno u samo njima svojstvenom halucinantnom intenzitetu.

Summary

RELIGIOUS FOLKLORE

Ismet BEĆAR

ä

The text discusses religious folklore through the prism of media culture and its manifestations. It also emphasizes the spectacle and the ceremoniality as a manipulative character distinctive of this phenomenon, as well as the affirmation of media literacy and the strengthening of media capacities as the possible ways of overcoming the negativity that is part of the phenomenon of religious folklore.

يتحدث المقال عن الفولكلور الديني عبر عدسة الثقافة الإعلامية ومظاهرها. ويركز على المشاهد الاستعراضية والاحتفاليات، ويتطرق أيضا إلى سمة التلاعب التي ترافق هذه الظاهرة. كما يركز على تعزيز المعرفة الإعلامية وتقوية الطاقات الإعلامية باعتبارها أساليب ممكنة للتغلب على السلبات المصاحبة للفولكلور الديني.